
Plac Żelaznej Bramy

Dzielnice: Śródmieście

Osiedla: Śródmieście Północne

Atrybuty: Nazwy pochodzące od wyrazów pospolitych Nazwy określające

Rok utworzenia nazwy:

Opis

W latach 1730 - 1818 na brzegu placu stała efektowna żelazna brama prowadząca do Ogrodu Saskiego, później zamieniona na skromniejszą. Owa brama umocowana była w kamiennej konstrukcji, ozdobiona kartuszami Polski i Litwy, a także dynastii Wettinów. Projektantem bramy był Daniel Pöppelmann, który wzorował się na własnej bramie w drezdeńskim Zwinger. Bramę rozebrano w 1935, co spotkało się z dużą krytyką, szczególnie ze strony Wujca Piecyka, znanego z felietonów Wiecha.

Ciekawostki

Powstał w XVII w. jako rynek jurydyki Wielopole, nazwany Targowicą lub Targowicą Wielopolską. Miasteczko założyła w 1663 Ludwika Marianna de la Grange d'Arquien, wdowa po kanclerzu wielkim koronnym Janie Wielopolskim. W skład jurydyki wchodziły ulice Graniczna, Żabia, Skórzana, Przechodnia, Zimna, Ciepła, Gnojna (później Rynkowa) i Zatyłki. Całe założenie urbanistyczne zaprojektował Tylman z Gameren. Wtedy obudowano plac drewnianymi domami. Jurydyka stanowiła konkurencję cenową dla Warszawy, gdyż miasteczko, zajmujące się handlem, mogło pozwolić sobie na obniżenie cen i stawek podatkowych. W 1725 stał się częścią założenia saskiego, choć królowi nie udało się kupić targowiska ani pałacu - wyburzono jedynie budy. W 1730 stanęły tu dwa pałace: Radziwiłła i Campioniego, a do 1784 kamienica i 8 drewnianych domów, gdzie mieściły się szynki i mieszkali handlarze, kupcy, szynkarze, rzemieślnicy, lekarze. Wokół targu stanęły 43 szałasy, gdzie pędzono gorzałkę. W XVIII w. było to również skupisko ludności żydowskiej. Był tu jedno z największych targów Warszawy. Stało tu mnóstwo straganów na ryby, nabiał, owoce, kwiaty. Każda gospodyni miała tu swoją zaufaną przekupkę, która odkładała jej co lepsze kawałki. Biedne Żydówki sprzedawały z koszyków „czterdzieści szpilek za 2 grosze, nici, igły, tasiemki... Po powstaniu koszar Mirowskich, plac stał się popularnym centrum prostytucji dla żołnierzy. Istniały tu specjalne budynki, tzw. Budy gen. Czapskiego, w których wojacy przyjmowali dziewczęta. W 1881 poprowadzono placem linię tramwajową. Do 1939 było to największe targowisko Warszawy. Także

Rynkowa i Skórzana były całkowicie zastawione straganami, jednak sprzedawano tu rzeczy znacznie gorszego gatunku niż w Wielopolu. Przez tłumy i stragany przebijały się, dzwoniąc obłędnie i skrzypiąc, tramwaje. W 1939 Żydów wywieźli stąd hitlerowcy do getta, a Polaków rozstrzelali na miejscu oddziały SS i Wehrmachtu. Kamienice zostały zasiedlone przez przesiedleńców z ziem zajętych przez III Rzeszę. Targ jednak działał, mimo iż w mniejszych rozmiarach. W czasie powstania zabudowa została doszczętnie spalona. W 1950 zlikwidowano linię tramwajową i zabudowano go blokami mieszkalnymi o niskim standardzie. W 1952 Halina Skibniewska i Romuald Gutt wykonali projekt przebudowy placu, proponując budowę Teatru Domu Wojska Polskiego.

Stan obecny:

Nr 10: pałac Lubomirskich. Pierwotnie stał tu pałac z ok. 1730 należący kolejno do Deyblami wojewody rawskiego ks. Stanisława Jabłonowskiego, ale z niego powstał nowy pałac w 1760 wg proj. Jakuba Fontany, jednak budowy nie ukończono. Pałac stał centralnie na osi Saskiej, dlatego planowano wykupić go i rozebrać, ale na szczęście zabrakło na to pieniędzy. Kolejnymi właścicielami byli Antoni Lubomirski i Zofia z Krasińskich. W 1790-3 Aleksander Lubomirski dokończył dzieła wg proj. J. Hempla pałac Lubomirskich, dobudowując m.in. kolumnadę. Piętro zajmował właściciel wraz ze swą piękną żoną, Aleksandrą z Chodkiewiczów, oficyny i drugie piętro wynajmowano na mieszkania. W czasie przebudowy pałacu żona uciekła z kochankiem do Paryża, gdzie została ścięta, podobno z powodu odrzucenia zalotów Robespierrea. Rozalia z Lubomirskich Rzewuska, która odziedziczyła w 1806 pałac, sprzedała go Ignacemu Kraszewskiemu w 1816, kiedy dobudowano oficynę i zmniejszono ogród. Budynek zmieniał właścicieli bardzo często, aż w 1828 pałac kupił rząd. W 1831 mieścił się tu szpital wojskowy, a po powstaniu listopadowym lokowano tu różne urzędy, aż w 1834 pałac sprzedano Abrahamowi Simonowi Cohenowi. Wreszcie targowisko z hal Mirowskich wchłonęło pałac, a pod koniec XIX w. pokoje pałacowe zajęto na pomieszczenia handlowe. Mieściły się tu sklepiki z wyrobami koszykarskimi, firma tekstylna Aronson i znany żydowski dom modlitwy. Często zmieniali się właściciele, wreszcie przerobiono go na czynszówkę. W 1928-9 dobudowano dwa piętra wg proj. Wacława Moszkowskiego, które zeszpeciły budowlę. W 1934 pałac kupiła Komunalna Kasa Oszczędności, a w 1938 Gmina Miasta Stołecznego, aby wyremontować budynek, ale wybuchła wojna. W 1939 został spalony, a 15.07.1943, oddział GL obrzucił na wysokości pałacu tramwaj z oficerami hitlerowskimi, raniąc i zabijając kilkunastu z nich. W 1947 pałac odbudowano wg proj. Tadeusza Żurowskiego z przeznaczeniem na Muzeum Archeologiczne. W 1952 umieszczono na ścianie tablicę ku pamięci o tym wydarzeniu. W 1949 budynek przejęło wojsko na Centralny Dom Żołnierza Okręgu Warszawskiego. W 1970 obrócono pałac o 78 stopni (74??), aby zamknął Oś Saską. Projekt przesunięcia pałacu opracował Aleksander Mostowski, a kierownikiem operacji był inż. Janusz Michalik z Miejskiego Przedsiębiorstwa Robót Inżynieryjnych. Najpierw zbudowano nowe fundamenty pałacu, potem odcięto oficyny i stare fundamenty, ułożono szyny: 16 torów ustawionych promieniście na ruszcie, obracających się na wałkach. Cała akcja trwała od 30.03 do 18.05.1970. Dopiero po 1989 wojsko opuściło pałac. Dziś mieści się tu Business Centre Club, Uczelnia Warszawska im. Marii Skłodowskiej-Curie, Nowe Centrum Promocji Globalnej.

Rzeźby Lwów. Wykonane ok. 1924 przez Mieczysława Lubelskiego, ustawione tu w 1951. Pierwotnie stały przed Ministerstwem Spraw Wojskowych w al. Ujazdowskich. Zygmunt Stępiński, projektując Park im. Hibnera przy Cytadeli, pragnął przejąć lwy ze zrujnowanego gmachu ministerstwa i ustawić je u wejścia do parku. Kiedy wszystko było gotowe do przeprowadzki lwów, okazało się, że... ich tam nie ma! Szukał sam architekt, szukała milicja i nic. Po roku okazało się, że MON, dowiedziawszy się o planach Stępińskiego, zabrało lwy i ukryło w swoich magazynach. Kiedy sprawa ucichła, ustawiono je przed gmachem MON w al. Niepodległości, po czym po kilku latach przeniesiono je na ul. Banacha przed budynek Wojskowej Akademii Politycznej. Wreszcie w 1951 wylądowały ostatecznie tutaj.

Rzeźba Syrenki.

Pomnik Tadeusza Kościuszki. Stanął na miejscu Pomnika Poległym w Służbie i Obronie Polski Ludowej. Odślonięto go 16.10.2010, ufundowany przez Citi Bank, a wykonany w Gliwickich Zakładach urządzeń Technicznych. Jest to kopia pomnika Antoniego Popiela, postawionego w 1910 w

Waszyngtonie. Kopię wykonali Anna i Wojciech Siek. Pomnik przedstawia Kościuszkę w mundurze generała amerykańskiego, trzymającego w dłoni plan fortów pod Saratogą. Figury u stóp pomnika symbolizują Bitwę pod Racławicami, Bitwę pod Saratogą. Uroczystego odsłonięcia pomnika Tadeusza Kościuszki dokonali: prezydent Bronisław Komorowski, prezydent Warszawy Hanna Gronkiewicz-Waltz, ambasador USA w Polsce Lee A. Feinstein, prezes Stowarzyszenia Budowy Pomnika Tadeusza Kościuszki prof. Marian Marek Drozdowski oraz Sławomir Sikora, prezes zarządu Banku Citi Handlowy.

STARA, NIEISTNIEJĄCA ZABUDOWA PLACU:

~ Nr 1: Skład Aronsona.

~ Nr 2: Dom Morawskiego. Stał tu w 1827 wg proj. A. Corazziego.

~ Nr 4: Kamienica. Na pocz. XX w. działał tu sklep z zegarkami Juvenia A. Marxa i S-ki, skład sukna i kortów J. Asterbluma, skład węgla...

~ Nr 6: Skład Graffa.

~ Gościnny Dwór - Wielopole. Powstał w 1841 wg proj. Jana Jakuba Gaya i Alfonsa Kropiwnickiego na miejscu zabudowy ulic Gnojnej (Rynkowa) i Skórzanej, zwany również Wielopolem. Było tu 168 sklepów i straganów o kształcie wydłużonego trójkąta na podstawie półkola o obwodzie 280 m, z arkadami z lanego żelaza na żeliwnych kolumnach. Na fasadzie stał złożony posąg Merkurego. Był to tzw. dom towarowy, mieszczący bardzo dużo sklepików i straganów. Przed wojną działało tu ok. 170 sklepów, przeważnie z obuwem, pasmanterią i odzieżą. Targ spłonął w 1939 i jego ruiny usunięto niedługo później hitlerowcy przetopili części metalowe na złom, a w miejscu Wielopola urządzili parking dla ciężarówek Wehrmachtu.

~ Pomnik Poległym w Służbie i Obronie Polski Ludowej. Wysoki na 16 m stanął w 1985 przed pałacem Lubomirskich. Jego autorem był Bohdan Chmielewski. Przedstawiał grupę żołnierzy, milicjantów, robotników, chłopów i inteligentów, unoszących Orła Polskiego. Pierwotnie pomnik miał stanąć na pl. Konstytucji. W zamyśle autora miał to być pomnik pojednania, ludzie mówili na niego Obelisk. Rozebrano go w 1991.

~ Pomnik Juliusza Marchlewskiego. Stał opodal Hali Mirowskiej, na podwyższeniu. Odsłonięto go 20.08.1968 wg proj. Zofii Wolskiej i Zygmunta Stępińskiego.

~ Pomnik Zwycięstwa. W 1952 podjęto decyzję o budowie pomnika Stalina na placu. Ułożono tu niewielką płytę z piaskowca z napisem „W tym miejscu stanie pomnik Józefa Stalina. Po śmierci Stalina sprawa pomnika przycichła, a płyta zniknęła niezauważalnie. W 1962, z inicjatywy marsz. Mariana Spychalskiego podjęto decyzję o budowie pomnika Zwycięstwa. Marek Leykam stworzył dwa projekty wybrano tańszy Łuk Zwycięstwa o wysokości 64 m. Podniebienie łuku miało zostać ozdobione złożoną ceramiką z Włocławka, projektu H. i L. Grzeńkiewiczów. Obok łuku miały mieścić się tablice z nazwami pól bitewnych, gdzie walczyły podczas II WŚ polskie wojska. Pod łukiem miała leżeć tablica narysowana przez T. Tuszewskiego z tekstem M. Spychalskiego. Projekt otoczenia wykonali M. Leykam i Z. Stępiński. W 1966 dokumentacja była gotowa, zaczęto betonować fundamenty, brązowe tablice czekały na montaż, fabryka fajansu we Włocławku wykonała dekoracje, przyjechał dźwig z Mostostal. Po czym roboty wstrzymano. Jeszcze w latach 80 widniała tu tablica z napisem „1939-1945 W wielkiej wojnie narodów przeciwko hitleryzmowi zginęło 6.000.000 Polaków, w tym 800.000 mieszkańców Warszawy. Zwyciężyliśmy, by żyć wolni w pokoju, braterstwie i sprawiedliwości

Data nadania nazwy: XVII wiek